

UTO

UTOPIA

een zoektocht naar
een nieuwe mens en
een betere wereld

Utopieën spreken al eeuwen tot de verbeelding. Opvallend is dat de Griekse term Utopia zowel 'niet bestaande plaats' als 'ideale samenleving' betekent. Het idee van een ideale maatschappij blijft door de jaren heen een inspiratiebron voor filosofen, kunstenaars, cineasten en schrijvers.

Zo ook voor de twee avant-garde bewegingen die aan het begin van de 20e eeuw ontstaan: het expressionisme en het constructivisme. Deze ontspingen in een maatschappij die de Eerste Wereldoorlog nog vers in het geheugen heeft en die gevoed wordt door verstikkende sociale structuren en een opkomend materialisme. Beide stromingen wilden met een 'totaalconcept' een nieuwe mens en een betere wereld creëren. Maar de weg hier naartoe zien ze totaal anders. Het expressionisme stelt de vrijheid van het individu voorop, met de nadruk op emotie, terwijl de constructivisten het individu als deel van het grote geheel zien met standaardisatie en universaliteit als belangrijke pijlers.

Deze lezingenreeks gaat in op het gedachtegoed van het expressionisme en het constructivisme, het utopische karakter ervan, de invloed op kunst, architectuur, theater en film en de betekenis van hedendaagse utopische ideeën. De reeks is gekoppeld aan de expositie 'Utopia 1900-1940. Visies op een nieuwe wereld', te zien van 20 september 2013 tot 5 januari 2014 in Museum De Lakenhal.

Lezingen:

— 1. Van het laagland naar de Toverberg en verder - voorgeschiedenis, vlucht en verloop van Utopia

woensdag 30 oktober | 19:30 / 21:00 uur
Lipsiusgebouw, Cleveringaplaats 1, zaal O11
Leiden

Onno Schilstra (1961) is kunstenaar, muzikant en kunsthistoricus. Hij doceert kunstfilosofie aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag.

Expressionisme en constructivisme zijn als kunststromingen inmiddels een eeuw oud. Toch vormen ze nog altijd een bron van inspiratie. De bijbehorende dromen van een Nieuwe Mens, die in een volledig nieuw vormgegeven leefwereld het moderne paradijs zou binnentreden, mogen wat naïef op ons overkomen, het maatschappelijk-artistiek idealisme is ook na de grote bloei tussen 1900 en 1940 als een permanente onderstroom in onze cultuur blijven voortleven. Waar liggen de wortels van dit utopisme en hoe heeft het zich ontwikkeld? Deze lezing belicht de vroeg 20e eeuwse visioenen als *trait d'union* tussen de 19e eeuw en onze eigen tijd, vanuit kunst, filosofie en politiek.

— 2. Expressionisme en de nieuwe mens

woensdag 6 november | 19:30 / 21:00 uur
Lipsiusgebouw, Cleveringaplaats 1, zaal O11
Leiden

Dr. Gregor Langfeld is universitair docent Kunstgeschiedenis van de Nieuwste Tijd aan de Universiteit van Amsterdam.

Wat zijn de utopische denkbeelden van de belangrijkste expressionistische kunstenaarsgroepen van vóór en na de Eerste Wereldoorlog? Vóór 1914 vertegenwoordigden de Brücke en Der Blaue Reiter respectievelijk het figuratieve en het abstracte expressionisme. De extreme sociale veranderingen die sinds het einde van de 19e eeuw ontstonden, ervoeren ze als inhumain en ze ontwierpen anti-materialistische visies voor een betere wereld. De Eerste Wereldoorlog zagen zij aanvankelijk dan ook als een zuiverende kracht. Na het instorten van het Duitse keizerrijk kwam het tot een laatste opvlamming van expressionistische utopieën, met een sterker politiek karakter dan voorheen. De lezing behandelt ook kunstenaars- en architectengroepen die tijdens de revolutionaire onlusten ontstonden zoals de Novembergruppe, de Arbeitsrat für Kunst en het Bauhaus dat daaruit voortvloeide.

— 3. Constructivisme en de betere wereld

woensdag 13 november | 19:30 / 21:00 uur
Lipsiusgebouw, Cleveringaplaats 1, zaal O11
Leiden

Wietse Coppes (Nijmegen, 1978) is assistent-conservator *Mondriaan* en *De Stijl* bij het RKD (Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis) te Den Haag en redacteur van de door Gemeentemuseum Den Haag en RKD ontwikkelde website www.mondriaan.nl.

Deze avond staat in het teken van het gedachtegoed van de Constructivisten en hun visie op een betere wereld. Wat was de maatschappijvisie van de Constructivisten? Hoe dacht bijvoorbeeld een kunstenaar als Piet Mondriaan over de versmelting van kunst, wetenschap en technologie? En hoe ontwikkelden de internationaal verspreide Constructivisten een gezamenlijke visie op de nieuw te vormen maatschappij?

— 4. Het schitterende plaveisel van de weg naar de hel – of: wat er gebeurt wanneer denkbeelden ook gebouwd worden

woensdag 20 november | 19:30 / 21:00 uur
Lipsiusgebouw, Cleveringaplaats 1, zaal O11
Leiden

Jacob Voorthuis doceert ontwerpfilosofie aan de Technische Universiteit Eindhoven en is auteur van het boek *Het Ontwerpgesprek, Een filosofie van het Ontwerpen, naiO10 (2012)*.

Stedenbouwkundige plannen en architectonische ontwerpen illustreren op indrukwekkende maar troebele wijze het probleem van het utopische denken. Idealen worden doorgevoerd als een groot goed beschouwd, maar wat gebeurt er wanneer ze werkelijkheid worden? Wees voorzichtig met wat je wenst, is het bekende advies, het zou eens uit kunnen komen. Utopieën zijn totaliserende denkbeelden. Wat is daar mis mee? Wat gebeurt er wanneer dit soort totaliserende beelden een vertaling krijgen in werkelijke bouwwerken en in een daadwerkelijk gebouwde omgeving? Deze vragen worden aan de hand van een paar exemplarische voorbeelden uit de Nederlandse stedelijke en architectonische ontwikkeling van de 20e eeuw onderzocht.

— 5. Utopische reflecties op het machinetijdperk in de film

lezing en filmvertoning *Das Cabinet des Dr. Caligari*
woensdag 27 november | 20:00 / 22:15 uur
Kijkhuis, Vrouwenkerksteeg 10, Leiden
Toegang: € 6,00

Judit Bozsán, kunsthistorica, is co-curator van de tentoonstelling 'Utopia 19001940. Visies op een Nieuwe Wereld' en co-auteur van de bijbehorende catalogus.

De introductie van de film ontketende een ware revolutie in de kunsten. Het bracht de mogelijkheid om continuïteit van tijd en beweging weer te geven. Al snel zagen politieke machten de kracht van dit communicatiemiddel en kwamen er perfect gemonteerde propagandafilms. De camera en de machine weerspiegelden hier de gelofte van een betere wereld. Terwijl constructivistische kunstenaars hun ideeën hoorden weerklinken in het dynamische ritme van het nieuwe technologische tijdperk, zagen de expressionisten een machine-gebonden toekomst somber in. De slechte kanten van de machine en de moderne industriële maatschappij worden stoutmoedig verbeeld in expressionistische films zoals *Das Cabinet des Dr. Caligari (1920)*.

— 6. Hedendaags Utopia

woensdag 4 december | 19:30 / 21:00 uur
Lipsiusgebouw, Cleveringaplaats 1, zaal O11
Leiden

Jeroen Boomgaard is Lector Art and Public Space aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam, en hoofd van het Kenniscentrum LAPS. Daarnaast is hij coördinator van de master Artistic Research van de Universiteit van Amsterdam.

Met de komst van het postmodernisme lijkt de utopie definitief dood verklaard. Kunstenaars schetsen geen alomvattende toekomstperspectieven meer, en denken ook niet langer de wereld compleet te kunnen veranderen. Toch zit er bij alle somberheid en dagelijks realisme altijd een sprankje hoop in de kunst. Een glimp van een betere wereld.

— 7. Utopia: de tentoonstelling

expositiebezoek met inleidende lezing

woensdag 11 december | 19:00 / 21:00 uur
Museum De Lakenhal, Oude Singel 28-32, Leiden

Toegang: €12,50 (met museumjaarkaart € 5,00)
Kassa open vanaf 18:30 uur

Doris Wintgens Hötte (1952) studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. In 1979 werd zij conservator moderne kunst bij Museum De Lakenhal in Leiden. Zij bedacht het concept voor de tentoonstelling 'Utopia 19001940. Visies op een Nieuwe Wereld' en is tevens de maker van deze tentoonstelling.

De tentoonstelling presenteert de revolutionaire idealen van de expressionisten en de constructivisten in een nieuwe samenhang. In een breed scala van beeldende kunst, film, architectuur, dans, theater, design en fotografie passeren vele grote namen de revue, zoals: Kazimir Malevich, Franz Marc, Max Pechstein, Fernand Léger, Theo van Doesburg, El Lissitzky en Bruno Taut. Curator Doris Wintgens zal het museumbezoek inleiden met een lezing over het verhaal, de achtergronden en de samenhang van de tentoonstelling.

informatie & organisatie

Studium Generale Universiteit Leiden
Postbus 9500, 2300 ra Leiden
studiumgenerale@sea.leidenuniv.nl
071 527 7295 / 7296 / 7283 / 1964
www.studiumgenerale.leidenuniv.nl